

СИНІЙ І ЖОВТИЙ

Майже сто років тому відомий український поет ОМайже сто років тому відомий український поет Олександр Олесь писав:

Синій, як море, як день, золотий –
З неба і сонця наш прапор ясний.

Синій і жовтий – два священні для українців кольори. Під цими кольорами українські патріоти виборювали незалежність України.

Слово *синій* є в усіх слов'янських мовах: у білоруській *сіні*, у російській *синий*, у болгарській, македонській *син*, у сербській *сини*, у хорватській, словенській *sinji*, у чеській, словацькій *sinj*, у польській *siny*. Воно споріднене з литовським *švvas* «світлий», отже, і з українським *сивий*, *сизий*, які теж несуть у собі значення «світлий». Первісний корінь у них *си-*, той самий, що й у слові *сіяти* «сяяти» (у Тараса Шевченка: *Сіяло сонце*; у Лесі Українки: *Ї очі сіяли*). Очевидно, успадкований він із праїндоевропейської мови, де *si-* означало «добрий, приємний».

Від прикметника *синій* походить і назва пташки *синиця*. Один із видів цієї пташки так і позначений: *синиця голуба*. У неї блакитні «шапочка», крильця і хвостик.

В українській мові колір неба ще називають словами *голубий*, *блакитний*. Прикметник *голубий* походить від *голуб* – «такий на колір, як голуб», причому до слова *голуб* часто додається сталий народний епітет *сизий*. Голуб для українців (та й для багатьох народів) – священний, тобто світлий птах.

Більш уживане в нашій мові слово *блакитний* – звідси й досить поширене словосполучення *жовто-блакитний прапор*. Московські окупанти озна-

чення *жовто-блакитний*, *жовтоблакитник* свого часу використовували як синонім до моторошного «враг народа». Прикметник *блакитний* того самого походження, що й французьке *blanc* «білий», що й в іспанській назві міста *Касабланка* (дослівно: «хата біла»), і, мабуть, споріднене з *блдий*, *бляклий*, а відтак і з *блиск*, *блищати*.

Слово *жовтий* Олександр Олесь не випадково поетично замінив на *золотий*. У них спільний пракорінь *жлт/злт*. Сюди слід додати й *зелений*. У німецькій мові маємо подібне: «жовтий» – *gelb*, «золото» – *Gold* (треба мати на увазі, що звуки *z*, *z*, *ж* можуть у різних мовах взаємозамінюватися, як, зрештою, і в українській: *луг*, *у лузі*, *лужок*). Слов'янські мови жовтий колір називають однаково, крім словенської – тут він має назву *rumen*, фонетично споріднену з нашим *рум'яний*.

В українській мові на позначення жовтого кольору є ще слово *половій* – «блідо-жовтий, світло-рудий»: *Ячмені почали половіти* (М. Коцюбинський); *Ідуть його воли, воли половіт* (Т. Шевченко). Цікаво відзначити, що в словенській мові те саме слово *plav* означає «голубий», у сербській *plav* має значення «синій, блідий, світло-жовтий», тобто поєднує і синій, і жовтий кольори. Латвійське слово *zils*, фонетично споріднене з *жовтий*, означає «голубий».

Очевидно, первісно, у сиву давнину, слова і *синій*, і *жовтий* для наших прапредків мали чи не те саме основне значення – «світлий, приємний». А поєднання синього й жовтого кольорів на палітрі дає зелений колір – колір життя. Отже, наш прапор життєдайний, життєствердний.

ВЕРБА І КАЛИНА

«Без верби й калини нема України», – каже народне прислів'я.

Якого ж походження ці назви?

У слові *верба* виділяється суфікс **-б(а)**, як і в словах *різьба*, *журба*, *ходьба*, *худоба*, *хвороба*. Значить, первісний корінь у ньому **вер-**, а точніше **вр-**, як у сербській, македонській *vrba*, у чеській, словацькій, словенській *vrba*. Такий самий первісний корінь є й у словах *вертити*, *веретено*, *вервечка* (один з чотирьох мотузків, на яких підвішено колиску), *веремія*, *верткий*, *вир*, *ворота*, можливо, й *вихор*. Спільне значення в цих словах – «те, що крутиться, вигинається».

Отже, можна припустити, що первісне значення слова *верба* – «гнучка». Вербові гілки, справді, легко піддаються для надання їм дугоподібної форми. Та й у пісні звернуто увагу на цю її якість:

Ой вербо, вербо, вербиченько,
Гнучка та висока,
Де вродилась і зросла ти,
Сестро ясноока?

Означення *гнучка* є постійним щодо кущової породи верби – лози. У Якова Щоголева читаємо: «*Струнка, як тополя; гнучка, як лозина*». У Тараса Шевченка: «*А калина з ялиною та гнучкою лозою...*»

І в основу назви *калина* народ поклав характерну для неї ознаку – калина червона. Тарас Шевченко, який чудово знав народну пісенну мову, писав:

Сонце гріє, вітер віє
З поля на долину,
Над водою гне з вербою
Червону калину.

Так само в Івана Франка: «*Червона калино, чого в лузі гнешся?*»

У слові *калина* виділяється суфікс **-ин(а)**, той самий, що й у словах *людина*, *дитина*, *лозина*. Залишається корінь **кал-**. Що ж він означає? У сербській мові слово з тим самим коренем *kaliti* має значення «розпікати, гартувати», у чеській *kaliti* – те саме. У російській мові *раскалённый* – «розжарений, почервонілий». Подібне є в латинській мові: *calidus* – «гарячий, розпечений». Отже, первісне значення слова *калина* – «вогняна, червона».

Мабуть, і слово *каліка*, яке в діалектах має значення «рана» (та й у літературній мові *покалчити* – «завдати ран»), має той самий корінь, що й *калина*, – адже рана завжди червона.

Чи не тому на могилі козака, який загинув, побратими садили кущ калини як символ пролитої ним крові?